

SV. TOMÁŠ AKVINSKÝ: O KRÁĽOVSTVE

K spisu Sv. Tomáša Akvinského O Kráľovstve. Nedokončený spis O kráľovstve je jediným originálnym a samostatným dielom Tomáša Akvinského o politickej filozofii. Originálnym preto, že jeho autor napísal tiež komentár k prvým trom knihám Aristotelovej Politiky, a samostatným preto, že Tomášove politické idey, aj keď na rôznom stupni vývoja a rozpracovania, sú prítomné vo všetkých jeho hlavných dielach (ako uvidíme aj ďalej v tomto úvode).

V centre problematiky tohto dielka stojí najvyšší správca štátu, kráľ, a na neho sa vzťahujú ostatné pertraktované problémy. Tomu je prispôsobený aj vonkajší rámec. Spis sa predstavuje ako dar kráľovi; v úvode autor spomína, že „dáva kráľovi spis o kráľovstve“. Toto venovanie spolu s faktom, že niektoré rukopisy nesú nadpis O kráľovstve pre cyperského kráľa, viedlo niektorých odborníkov k pátraniu po adresátovi tohto spisu. Podľa Kennyho ([12], 26) ide o „tajomného kráľa Henricha“, podľa Dysona ([8], xix) o Huga II. Predpokladá sa, že rok úmrtia tohto adresáta bude aj rokom, keď Tomáš prestal písať náš spis. Nie je však vylúčené ani to, že spis je venovaný imaginárnemu kráľovi. Jestvoval totiž klasický topos venovať v úvode svoj spis človeku „od fachu“. Tak boli spisy o rečníctve venované rečníkom a napríklad spisy o kráľovstve kráľom, aj keď sa o tom ich domnelí adresáti možno nikdy nedozvedeli. Takéto venovanie však dodalo dielu príchť „aktuálnosti“ a „spätosti s praxou“.

Ak hľadanie adresáta spisu malo určiť posledný možný termín vzniku spisu, za jeho najskorší možný sa považuje rok 1260, keď bola ako posledné z Aristotelových diel preložená Politika ([16], 25). Tá spolu s Božím štátom od svätého Augustína tvorí hlavný literárny zdroj nášho spisu; Tomáš sa v ňom pritom snaží prekonať jednostrannosť oboch svojich hlavných zdrojov ich vzájomným obohatením. Tak proti príliš mystickému Božiemu štátu svätého Augustína, ktorý o pozemských štátoch nemá vysokú mienku, kladne hodnotí aj štát pozemský ako pre človeka prirodzený a nevyhnutne potrebný, v čom nasleduje Aristotela, ktorého zase dopĺňa v tom, že tento prirodzený štát má aj nadprirodzenú dimenziu (pozri najmä ([21], I, 15 – 16).

***Štruktúra spisu.** Počúť sťažnosti, že myšlienkový postup v spise O kráľovstve nie je vždy súvislý, čo by azda mohlo byť dôležitou námietkou proti Tomášovmu autorstvu, keďže Tomášove spisy vždy majú logickú štruktúru ([16], 26). K zdaniu zmätku v spise azda môžu prispieť nadpisy kapitol, ktoré však nepochádzajú z Tomášovho pera, ale vznikli rukou neskoršieho redaktora, ktorý nie vždy pochopil, o čo v danej kapitole ide (najmä [21], I, 5; I, 12). Aj napriek tomuto zmätku je možné v spise nájsť jednotnú štruktúru. Jeho jadro ([21], I, 13 – II, 4) tvorí rozprava o kráľových povinnostiach, rozdelená do dvoch oblastí: povinnosti pri zakladaní kráľovstva a povinnosti pri riadení kráľovstva. Všeobecný plán tejto rozpravy „o povinnostiach“ možno nájsť v posledných štyroch kapitolách prvej knihy, nasledujúce knihy mali byť realizáciou tohto plánu. Prvé štyri kapitoly druhej knihy, po ktorých sa spis končí, teda poskytujú ukážku, ako asi mala vyzeráť.*

No prv, než Tomáš pristupuje k vlastnému problému, ktorý tvorí jadro spisu, uvádza

na úvod obsiahlu rozpravu o kráľovi ([21], I, 1 – 12) v troch častiach: definícia kráľa, najlepšia forma vlády (kráľovstvo) a kráľova odmena (pozri poslednú vetu [21], I, 12). Paradoxné je to, že keďže z realizácie hlavného plánu zostalo len torzo, táto úvodná rozprava tvorí najväčšiu, najdôležitejšiu a aj najštudovanejšiu časť spisu.

Štruktúru možno načrtnúť takto:

A. Úvodná rozprava: Kráľ: jeho definícia, užitočnosť pre štát a odmena ([21], I,1 – 12)

1. Definícia kráľa ([21], I, 1 – 2)
 - a) Potreba vládca (1)
 - b) Definícia kráľa (2)
2. Najlepšia forma vlády ([21], I, 3 – 7)
 - a) Najlepšia ústava – kráľovstvo (3)
 - b) Najhoršia ústava – tyrania (4)
 - c) Problém: vláda jedného môže byť najlepšia aj najhoršia
Nie je bezpečnejšia vláda mnohých? (5)
 - d) Riešenie problému v prospech kráľovstva (6)
 - e) Ako zaistiť kráľovstvo a odstrániť tyranu (7)
3. Kráľova odmena ako motivácia dobrého vládnutia ([21], I, 8 – 12)
 - a) Nepravá odmena: česť a sláva (8)
 - b) Pravá odmena: večná blaženosť (9)
 - c) Kráľ bude mať najvyšší stupeň blaženosti (10)
 - d) Kráľ má aj pozemské dobro (priateľstvo poddaných, stálosť vlády, majetok, česť a slávu); tyran ich nemá (11)
 - e) Tyran okrem pozemských dobier nebude mať ani večnú blaženosť (12)

B. Jadro spisu: Kráľove povinnosti ([21], I, 13 – II, 4)

1. Plán rozpravy ([21], I, 13 – 16)
 - a) Teoretický základ: analógia kráľa a Boha, resp. duše (13)
 - b) Plán rozpravy o kráľových povinnostiach pri zakladaní mesta alebo kráľovstva (14)
 - c) Kráľove povinnosti pri riadení mesta alebo kráľovstva ([21], I, 15 – 16)
 - i. Kráľovská moc v kontexte iných foriem moci, najmä kňazskej moci (15)
 - ii. Plán rozpravy o kráľových povinnostiach pri riadení mesta alebo kráľovstva (16)
2. Samotná rozprava ([21], II, 1 a n.) podľa ([21], I, 14)

Dôležité a zaujímavé idey. Tretím dôležitým prameňom spisu O kráľovstve – okrem Aristotelovej Politiky a Augustínovho Božieho štátu – je Policraticus od Jána zo Salisbury (1115/20 – 1180). Toto dielo okrem toho, že zásobuje spis O kráľovstve množstvom príkladov a citátov, je dôležité najmä preto, že Tomáš s ním polemizuje na tému tyranicídy čiže zabitia tyrana ([21], I, 7). Kým Ján zo Salisbury tyranicídu pripúšťa, a dokonca chváli ([11], VIII, 20), Tomáš odmieta násilné riešenie jednak z teologických dôvodov, jednak pre riziká s ním spojené. Podľa neho môže tyrana zosadiť iba spoločenstvo obča-

nov alebo zákonná autorita a ak tieto prostriedky zlyhajú, Tomáš odporúča modliť sa za zmenu. Aj keď sa toto riešenie môže zdať príliš kresťanské, zaujímavé je to, že aj Plátón v Siedmom liste (331d) odporúča to isté. Pravda, obaja navrhujú rovnaký postup z iných dôvodov, ale záver je predsa len rovnaký.

Absolútna monarchia, preferovaná v spise O kráľovstve, nie je podľa Sousedika v súlade s inými Tomášovými spismi ([16], 26). No autor v tomto spise tiež navrhuje, aby bola kráľova moc zmiernená ([21], I, 7) – rovnako ako autor Teologickej sumy navrhuje, aby mnohí vykonávatelia moci v štáte boli podriadení jednému kráľovi (I-II q. 105 a. 1). Aj keby by sme teda mohli povedať, že ide len o rozdiel v aspektoch, spôsobený odlišným kontextom, v ktorom sa daný problém diskutuje, predsa je medzi oboma spismi istý významný posun. V spise O kráľovstve sa hovorí, že pokoj, ktorý je cieľom štátu, spôsobuje jednota ľudu, ktorá má pôvod v jednom panovníkovi, hoci aj zlom (pozri [21], I, 7). Suma teologická však okrem tohto pridáva aj iný dôvod pokoja, totiž, že prístup k moci má čo najväčší počet ľudí. Spis O kráľovstve teda neprotirečí Sume teologickej ani v modeli najlepšej vlády, ba dokonca ani v jeho teoretickom zdôvodnení: Suma teologická len rozširuje teóriu zo spisu O kráľovstve.

Ďalším zaujímavým tvrdením v spise O kráľovstve je tvrdenie, že kráľovská moc je podriadená kňazskej ([21], I, 15). Podľa niektorých autorov to nie je pravé Tomášovo učenie, keďže Tomáš ako aristotelik hlásal autonómiu svetskej moci, preto je pochybné, či je náš spis autentický ([16], 26). Keď sa však pozrieme na to, čo Tomáš hovorí v Komentári k Sentenciám Petra Lombardského (II, dist. 44, q. 2, a. 3 expos) (tento komentár bol štandardnou požiadavkou na dosiahnutie najvyššieho titulu magistra teológie), dočítame sa, že Boh, najvyšší zdroj každej moci, ustanovil duchovnú moc vyššie ako svetskú, pretože večná blaženosť a vôbec duchovné dobré, ktorých sa týka duchovná moc, sú vyššie než svetské. Táto nadradenosť však podľa Komentára neznamena, že by svetská moc nemala určitú autonómiu: Pokiaľ ide o občianske dobro, a nie o večnú blaženosť, treba viac poslúchať svetskú moc. V spise O kráľovstve sa však kladie dôraz na to, že občianske spoluzitie je aj cestou k večnej blaženosti, preto by mala kráľovská moc, ktorá riadi občianske spoluzitie, v zásade usporiadať vládu podľa toho a v jej moci bude postarať sa o to, aby takýto štát fungoval.

Medzi týmito koncepciami teda sotva existuje nejaké protirečenie, skôr sa k problému pristupuje z rôznych strán. V Komentári k Sentenciám sa rieši otázka, ktorú autoritu má človek uprednostniť, v spise O kráľovstve sa rieši problém vzájomného vzťahu autorít: ktorá má poslúchať ktorú. Za predpokladu nadhodeného v spise O kráľovstve, že totiž politický život má aj svoju duchovnú dimenziu, sa teda spĺňajú podmienky poslušnosti svetskej moci vo vzťahu k moci cirkevnej, kladené v Komentári.

No ak sa v spise O kráľovstve hovorí, že všetci králi majú byť poddaní pápežovi ako samotnému Kristovi, v Komentári k Sentenciám (II, dist. 44, q. 2, a. 3 expos) sa k tomu dočítame, že pápež má nielen najvyššiu duchovnú, ale aj svetskú moc, lebo je zástupcom Krista, ktorý je nielen najvyšším kňazom, ale ako Boh zdrojom každej, aj kráľovskej moci. Pápež má teda moc nad kráľmi ako zástupca prvého zdroja ich moci. Napriek tomu však niektorí autori tvrdia (pozri [15], 219), že Tomáš Akvinský tým, že svetskej moci uznal legitimitu a určitú autonómiu v rámci určitej oblasti, pripravil cestu sekularizácii politiky, ktorá napokon zbavila Cirkev akéhokoľvek postavenia vo verejnom živote.

Matúš Sitár